

Název práce: Výměnek jako forma sociálního zabezpečení na vesnici na konci 18. a v první polovině 19. století na příkladu panství Chrast

Autor práce: Daniela Hynková

Jméno a příjmení oponenta: PhDr. Jiří Koumar, Ph.D.

Aktuálnost zvoleného tématu:

Autorka zvolila jako téma soutěžní práce problematiku sociálního zabezpečení v prostředí konkrétního vrchnostenského celku, detailním způsobem se zde pokusila především poznat a prezentovat základní principy i způsob realizace instituce výměnku. Jako základní podklad přitom využila pramenný typ pozemkových knih. Volbu uvedené problematiky i pramenného podkladu lze ocenit v řadě ohledů. Předně jde o téma, které bylo doposud v prostředí české historiografie prozkoumáno spíše omezeným způsobem, výsledek práce tak představuje mimo jiné i vhodný konkrétní podklad pro další komparativní zpracování tématu. Cenné je i to, že se autorka pokouší poměrně samostatným způsobem vymezit možnosti metodologického uchopení problematiky a přimět pramenný podklad k co nejširší možné výpovědi. Zdůraznit lze v tomto ohledu i skutečnost, že historické pozemkové knihy nepatří mezi hojně využívané prameny, a to s i přes jejich masivní rozšíření v českých zemích. Je tomu tak ostatně i proto, že jejich zpracování patří k velmi náročným úkonům, které komplikuje i analýza paleograficky náročnějšího ručně psaného textu.

Slovní hodnocení (teoretická a metodologická východiska, kritická analýza, vlastní přínos práce):

Badatelský výsledek, který v podobě soutěžního textu autorka předložila, je realizován na podkladu jistě velmi solidní teoretické přípravy. Ta se promítla nejen do vlastního zpracování sledované problematiky, ale též do snahy začlenit vlastní téma instituce výměnku v prostředí panství Chrast do širšího rámce badatelského využití daného pramenného typu i metodologických podnětů jeho využití. Autorka tak ještě před vstupem k vlastní prezentaci konkrétních badatelských zjištění přistoupila k rekapitulaci vývoje a funkce pramenného typu pozemkových knih, srozumitelně naznačila účel a způsob vedení tohoto pramene a uvedla i dosavadní badatelské aktivity s tímto významným pramenným typem spojené. Neopírá se přitom sice o celkové spektrum literatury (některé absentující tituly uvádím níže), ovšem vybrala v zásadě to podstatné a k vlastní analýze konkrétních exemplářů tak přistoupila s patřičným porozuměním. Snahu o zprostředkování tohoto kontextu pak detailně zacílila i k problematice samotné instituce výměnku a dílčím způsobem i k postavení vdovy ve venkovské raně novověké společnosti.

Právě tyto skutečnosti umožnily autorce realizovat solidní rozbor vyžitych pozemkových knih. K analýze knih materiálu přistoupila prostřednictvím metody sondy, která má jistě s ohledem na rozsah dochovaných historických pozemkových knih smysl. Škoda jen, že více nerozvedla a neupřesnila volbu daného okruhu lokalit. Šlo o náhodný výběr či šlo promyšlenou volbu konkrétních venkovských sídel daného vrchnostenského celku? V tomto ohledu ostatně spatřuji i další jistou slabinu předložené práce, a to fakt, že autorka jen minimálně představila samotné panství Chrast, v jehož rámci fenomén výměnku sleduje. Čtenář i hodnotitel tak jen těžko odhadne oprávněnost realizované sondy a rovněž volby chronologického rámce a začlenění práce.

Samotné zpracování problematiky výměnku, které po úvodním naznačení celkového kontextu následuje, pak považuji v řadě závažných aspektů za cenné a přínosné. Autorka představila v závislosti na využitých pramenech pečlivým a zároveň srozumitelným způsobem pravidla, která se při realizaci sledovaného postupu sociálního zabezpečení starších obyvatel historického venko-

va uplatňovala. Konstatované principy nejprve cílí na charakteristiku osob, kterým byl výměnek určen, posléze přesunuje pozornost k hmotným reáliím i vlastní praxi stanovování výměnku. Ve výsledku získá čtenář opravdu konkrétní představu, jakým způsobem a v jakých poměrech prožívali samotní výměnkáři na panství Chrást závěrečnou etapu svého života.

Autorčina formulace principů má ovšem dle mého soudu i jisté meze, které souvisí jak s využitým pramenným typem, tak s autorčíným metodologickým postupem a způsobem sdělování dosažených badatelských výsledků. Průkaznost a váhu sledovaných a konstatovaných jevů se autorka snaží doložit prostřednictvím dokladování jejich statistické četnosti a celkového rozsahu jejich výskytu. Zde ovšem dle mého soudu naráží autorka na jistou nepřipravenost při uplatňování obecnějších zásad historické statistiky. Vlastní statistické přehledy odkazující na četnost sledovaných jevů jsou poněkud omezené a až příliš úsporné. Autorka zde přeceňuje možnosti čtenáře a měla by si uvědomit, že nepostačí pouhé procentuální vyjádření. Vhodné je toto vždy doplnit dílčími údaji i celkovými součty, které dokladují a konkretizují dosažené výsledky a jejich váhu. Zcela konkrétně lze odkázat kupříkladu na tabulky č. 4, 5, 6, z nichž vůbec není patrné, z jakých číselných údajů jsou uváděné procentuální poměry vypočítány.

Vedle uvedeného podcenění způsobu sdělování statistických údajů pak nutno konstatovat ještě jednu dílčí slabinu práce. Výše bylo uvedeno, že se autorka snaží vybrané téma začlenit do kontextu, to činí především v rámci úvodních pasáží, kde jak výše řečeno prokázala, že celkové zpracování tématu rozhodně nepodcenila. Trochu komplikovaněji se toto ovšem uplatňuje v samotné prezentaci badatelských výsledků, v nichž by uvedený kontext měla doplnit i konkrétní komparace s jinými lokalitami. Jen tímto způsobem by autorka mohla dospět ke zjištění, zda byla realizace výměnku v prostředí panství Chrast specifická či zda se zde situace podobala obecněji uplatňovaným pravidlům. Komparace je však v tomto ohledu minimální, autorka se zde opírá v zásadě především o práci Alice Velkové, další srovnávání je pak zřetelně vzácnější. Nutno uvést, že další práce k dané problematice přitom k dispozici jsou (např. J. Grulich, H. Zetlhofer aj.). Zajímavé srovnání by jistě poskytlo i využití některých kvalifikačních prací, které se rovněž problematice výměnku věnovaly – zde doporučuji nahlédnout, pokud to již autorka neudělala, do databáze VŠKP – theses.cz).

Vlastní přínos práce:

Vlastní přínos práce není zcela určitě zanedbatelný. Lze jej spatřovat především ve zdařilém využití náročného pramenného typu – pozemkové knihy. Autorka představila doposud nevyužité exempláře a poukázala na to, v jakém rozsahu lze v tomto rámci sledovat konkrétní uplatňování prvků sociálního zabezpečení v prostředí raně novověkého a novověkého venkova. V souvislosti s vlastní analýzou uvedené problematiky lze práci považovat za důležitý text, který díky jasné a srozumitelné formulaci hlavních principů realizace výměnku v konkrétním prostředí může posloužit k dalšímu upřesňování fenoménu výměnku. Práce se jistě stane vhodným podkladem pro komparaci problematiky a obecněji představuje i vklad do diskuse o dalším badatelském využití pozemkových knih.

Práce s prameny a literaturou (aktuálnost, vhodný výběr titulů, citace):

Za cennou a jistě i smysluplnou považuji intenzivní snahu autorky zařadit sledovaná témata do kontextu dalších prací a do celkového rámce dosavadních badatelských výstupů. Tento aspekt byl uveden již výše, konstatováno bylo rovněž to, že autorka využila řadu důležitých prací a badatelských výstupů, které ji poskytly funkční představu o dosavadním poznávání dané problematiky. Nejde ovšem o zcela vyčerpávající a komplexní přehled. Pro případné další poznávání problematiky související především s rámcem majetkového transferu poddanské nemovitosti by bylo vhodné využít některé další tituly (za závažné považuji například text E. Maura, *Das bäuerliche Erbrecht*

und die Erbschaftspraxis in Böhmen im 16.–18. Jahrhundert, HD 20, 1996, s. 93–118, J. Grulich, *Populační vývoj a životní cyklus venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16.–18. století*, 2008 či kupříkladu práci Markéty Seligové Pražákové, *Život poddaných v 18. století: osud, nebo volba?*, 2015 aj.). S ohledem na to, že byly výše konstatovány i některé nedostatky při uplatňování statistické metody, doporučuji též studium orientované k využívání statistických metod (např. tradiční a dle mého soudu stále platná a inspirativní publikace J. Havránka – J. Petráně, *Základy statistické metody pro historiky*, 1963).

Formální náležitosti textu (gramatika a stylistika, grafická úprava):

Práce je psána čtivým a srozumitelným jazykem, oceňuji též strukturu práce, resp. její přehledné a promyšlené členění na dílčí kapitoly a jednotlivé segmenty. Drobné gramatické nedostatky lze dohledat v syntaxi. Čtenáři dále trochu komplikuje četbu trochu překvapivá skutečnost, že stránky textu nebyly očíslovány, menší formální nedostatky lze pak sledovat v případě využívání zkrácené citace (např. pozn. 42-45).